

tunnustusta. Hänen kielenkäyttöään sanotaan selkeäksi, vivahteikkaaksi, runolliseksi milloin se on paikallaan. Syntymäpäiväsankarin koko olemus, niin myös hänen kielensä, heijastaa sitä rikkasta perintöä, jonka hän sai kotoaan ja kotikylästään evääksi lähtiessään maailman teille. Onneksemme yksi näistä teistä johti pohjoiseen, Suomeen, eikä se ole päässyt ruohottumaan. Suomalaiset kollegat ja muut ystävät toivottavat Gábor Bereczkille menestystä kaikkialla missä hän kulloinkin toimii ja vaikuttaa.

PERTTI VIRTARANTA

Mihin Virittäjä on virittänyt?

Mitkä ovat olleet suomen kielen tutkimuksen kehityslinjat viime vuosikymmeninä? Mitä fennistit ovat tutkineet eilen ja mitä tänään? Vai ovatko suomalaisen kielitieteen polttopisteessä läpi vuosikymmenten pysytelleet samat ongelmat? Näitä kysymyksiä aloin pohtia perehtyessäni äskettäin fennistiikan tutkimusperinteeseen. Saadakseni edes summittaisen vastauksen niihin päätin tehdä pienen pistokokeen: otin tarkasteltaviksi Virittäjässä toisaalta viisikymmenluvulla ja toisaalta viime vuosikymmenvaihteen molemmin puolin julkaistut artikkelit ja pyrin luokittelemaan, mitä asioita niissä on tutkittu ja minkä kielen tason ongelmiin niissä on perehdytty. Tämän tutkimuksen tuloksia esittelen tässä kirjoituksessani. Tulokset näkyvät pähkinänkuoressa kirjoituksen lopussa olevista taulukoista.

Valitsin tarkasteltaviksi siis Virittäjän artikkelit vuosilta 1950–59 ja vuosilta 1975–84. Luokittelin artikkelit viiteen kategoriaan sen mukaan, oliko niiden ongelmanasettelu tai ongelman käsittelytapa ensisijaisesti (1) äänne-, (2) muoto-, (3) sana-, (4) lause- vai (5) merkitysopil-

linen. Pyrin erittelemään myös sen, oliko näitä kielen eri tasoja tarkasteltu voitto-puolisesti diakronisesta vai synkronisesta näkökulmasta. Lisäksi luokittelin omiin kategorioihinsa artikkelit, joissa aiheena oli (6) oikeakielisyys, (7) kielenopetus, (8) Kalevala tai kalevalalainen kansanrunous, (9) sukukielet (ilman vertailua suomen kieleen) tai (10) suomen kielen juuret tai kehitys kaikilla kielentasoilla. Näihin luokkiin sopimattomat artikkelit sijoitin omaan sekakategoriaansa. Tähän (11) muiden artikkeleiden kategoriaan sijoittuivat mm. tyylintutkimukset, afasia-tutkimukset, tieteenteorian tarkastelut, osa vanhaa kirjasuomea käsittelevistä artikkeleista sekä eri kielen tasoja käsittelevät lapsenkielen tutkimukset.

Luokittelun ja koko tutkimukseni ulkopuolelle jätin mm. kirja-arvostelut ja -esittelyt, henkilökuvat, kokousraportit sekä sellaiset tutkimushankkeiden esittelyt, joissa ei varsinaisesti käsitelty tutkimustyön tuloksia. Kaksi- tai useampi-osaisista artikkeleista katsoin laskennallisista syistä jokaisen osan omaksi kokonaisuudekseen.

Selvää tietenkin on, että tällainen artikkelien ja tutkimusaiheiden luokittelu on vaikeaa ja osin tulkinnanvaraistakin. Joihinkin kategorioihin artikkeleita kuitenkin kertyi niin luku- kuin sivumääräisestikin mitattuna huomattavasti muita enemmän, ja näiltä osin tutkimuksellani voitaneen katsoa olevan kiistatonta todistusvoimaa.

Vuosilta 1950–59 kokeeseeni kuului 352 artikkelia, jotka käsittivät yhteensä 2 617 sivua. Vuosilta 1975–84 artikkeleita oli 366. Niiden sivujen yhteismäärä oli 2 910. Kaiken kaikkiaan artikkeleita oli siis 718 ja sivuja 5 527.

Vuosina 1950–59 Virittäjässä on selvästi eniten käsitelty sanaetymologioita, lainasanakerrostumia ja sanavarojen omaperäisyyttä. Tällaisten artikkelien luku tuolta ajalta oli 111 ja niiden sivumäärä peräti 822. Tyypillisiä otsikoita ovat Virittäjässä noina vuosina olleet sellaiset kuin »Sanaetymologioita», »Ety-mologia lisiä» ja »Germaanisista laina-

sanoja». Vaikka osassa näistä artikkeleista on myös sanasemantiikalla ollut keskeinen asema, olen kuitenkin yhtenäisyyden vuoksi sijoittanut kaikki sanaetymologioita ja lainasanoja käsittelevät artikkelit sanaopilliseen, diakroniseen kategoriaan. Synkronisesta näkökulmasta sanaopillisia kysymyksiä oli kyseisinä vuosina tarkasteltu viidessä artikkelissa.

Toiseksi yleisimmin Virittäjässä on 1950-luvulla julkaistu syntaksin ongelmia synkronisesta näkökulmasta käsitteleviä artikkeleita. Tällaisia artikkeleita ovat olleet mm. Paavo Ravilan »Pieni lisää predikatiivia koskevaan keskusteluun», Paavo Siron »Modaalisten verbien subjektista» sekä Aarni Penttilän »Myöntölauseen subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta». Syntaksia käsittelevien artikkelien määrää on jonkin verran lisännyt subjektista ja objektista käyty keskustelu, jossa keskeinen kirjoittaja on ollut Osmo Ikola ja johon myös Penttilän artikkeli liittyy, sekä Paavo Siron useat artikkelit, joissa hän on esitellyt sittemmin Suomen kielen lauseopissaan lopullisesti julkaisemiaan tutkimustyönsä tuloksia. Kaiken kaikkiaan syntaksin ongelmia synkronisesti käsittelevien artikkelien lukumäärä ei ole suuri, ainoastaan 21, mutta artikkelit ovat olleet melko laajoja, sillä niiden yhteinen sivumäärä oli 251. Lisäksi syntaksin ongelmia oli kolmessa artikkelissa käsitelty diakronisesta näkökulmasta.

Yleisiä ovat 1950-luvun Virittäjissä olleet myös pelkästään jotakin sukukieltä käsittelevät artikkelit. Niitä on ilmestynyt peräti 31, ja niiden yhteinen sivumäärä oli 308. Yleisimmin käsitelty sukukieli on ollut viro. Suomen kielen morfologian kysymyksiä on käsitelty yhteensä 18 artikkelissa 171 sivulla. Fonologiaan liittyviä artikkeleita on julkaistu 11. Suomen kielen tai yleensä itämerensuomalaisten kielten juuria ja kehitystä on tarkasteltu 12 artikkelissa. Oikeakielisyyttä käsitelleitä artikkeleita on ilmestynyt 85. Nämä artikkelit ovat tavallisesti olleet hyvin lyhyitä, vain noin parin

sivun mittaisia. Muiden artikkelien sekakategoriaan sijoittui 44 artikkelia. Etymologisissa artikkeleissa esitetyt sanasemanttiset näkökantoja lukuun ottamatta ei merkitystason ongelmia ole vuosien 1950–59 Virittäjässä käsitelty lainkaan.

Myös vuosien 1975–84 artikkeleissa Virittäjässä on kielen eri tasoista eniten esitelty ja käsitelty sanaopillisia kysymyksiä. Tällaisten artikkelien määrä on kuitenkin laskenut jyrkästi: diakroniselta kannalta sanaoppia on käsitelty enää 33 artikkelissa, joiden sivumäärä oli yhteensä 386, ja synkroniselta kannalta asioita on tarkasteltu vain kahdessa artikkelissa. Lähes yhtä yleisesti artikkeleissa onkin käsitelty syntaksia. Synkroniselta kannalta lauseoppia oli tutkittu 25 artikkelissa 377 sivulla. Tällaisia artikkeleita ovat olleet mm. Fred Karlssonin »Syntaktisten kongruenssijärjestelmien luonteesta ja funktiosta», István S. Bátorin »Aktuaali lauseen jäsentyminen ja suomen sanajärjestys» sekä Jorma Vuoriniemen »Konnektorit tekstin strukturoijina». Diakronisesta näkökulmasta syntaksia oli käsitelty kahdessa artikkelissa. Syntaksia nopeammin alaa on Virittäjässä kuitenkin vallannut semantiikka. Erilaisia merkitysopillisia ongelmia pohtivia artikkeleita on julkaistu peräti kaksikymmentä. Artikkeleiden sivujen yhteismäärä oli 259. Kahta artikkelia lukuun ottamatta niiden näkökulma on ollut voittopuolisesti synkroninen. Näitä artikkeleita ovat olleet mm. Matti Vilpulan »Kurkikin jo lähti», Terho Itkosen »Spesies suomessa ja germaanisissa kielissä» sekä Päivi Rintalan »Adjektiivisten *llinen*-johdosten semantiikkaa ja syntaksia».

Morfologiaa on Virittäjässä 70- ja 80-luvun taitteessa tarkasteltu yhteensä 23 artikkelissa 313 sivulla. Näiden artikkeleiden näkökulma on kuitenkin ollut selvästi vaihtumassa diakronisesta synkroniseen. Diakroniselta kannalta asioita on tarkasteltu enää yhdeksässä artikkelissa, kun taas 14 artikkelissa tutki-

Katsauksia

muksen pääpaino on ollut synkroniassa. Diakroniaa edustaa esimerkiksi Tapani Lehtisen artikkeli »Eräiden paradigma-tyyppien taustaa», kun taas synkroninen katsantokanta on ollut mm. Heikki Paunosen artikkelissa »Allomorfiin dynamiikka».

Fonologiaa on Virittäjässä samana aikana käsitelty viidessätoista artikkelissa. Tutkimuksen ote on artikkeleissa neljää lukuun ottamatta ollut synkroninen. Tällaisia ovat olleet mm. Kari Suomen artikkeli »Vokaalien psykoakustisen laadun määrittämisestä» ja Kalevi Wiikin artikkeli »Suomen tavuista». Diakronian kannalta fonologiaan Kari Suomi on perehtynyt artikkelissaan »Itämerensuomen vokaaliharmoniasta, neutraaleista vokaaleista ja keskivokaaleista».

Suomen kielen juuria ja kehitystä Virittäjässä on 70-luvun loppupuoliskolla

ja 80-luvun alkupuoliskolla pohdittu kymmenessä artikkelissa. Näitä artikkeleita ovat olleet mm. Terho Itkosen »Välirikatsaus suomen kielen juuriin» ja Pekka Sammallahten »Suomalaisen esihistorian kysymyksiä». Pelkästään jotakin sukukieltä on käsitelty enää yhdessätoista artikkelissa. Oikeakielisyydestä on kirjoitettu 115 artikkelissa 290 sivulla. Kielenopetusta käsitteleviä artikkeleita on julkaistu peräti 52. Vuosikymmenen vaihteessa näitä artikkeleita varten on Virittäjässä vakiintunut oma osasto.

Kielen eri tasoja diakronisesta tai synkronisesta näkökulmasta käsittelevien artikkelien luku- ja sivumäärät Virittäjässä vuosina 1950–59 ja vuosina 1975–84 näkyvät taulukosta 1 (syn = synkronia, dia = diakronia, yht = yhteensä):

		1950–59		1975–84	
		kpl	sivut	kpl	sivut
äänneoppi	syn	5	40	11	177
	dia	6	46	4	43
	yht	11	86	15	220
muotooppi	syn	5	37	14	174
	dia	13	134	9	139
	yht	18	171	23	313
sanaoppi	syn	5	62	2	26
	dia	111	822	33	386
	yht	116	884	35	412
lauseoppi	syn	21	251	25	377
	dia	3	22	2	22
	yht	24	273	27	399
merkitysoppi	syn			18	225
	dia			2	44
	yht			20	259

TAULUKKO 1: kielen eri tasoja käsittelevät artikkelit

Muita artikkeleja Virittäjässä on samoina vuosina julkaistu taulukon 2 mukaisesti:

	1950–59		1975–84	
	kpl	sivut	kpl	sivut
oikea-kielisyys	85	221	115	290
kielenopetus	7	42	52	212
sukukielet	31	308	11	95
juuret, kehitys	12	144	10	154
Kalevala	4	50	5	44
muut	44	438	53	502

TAULUKKO 2: muut artikkelit

Taulukoista 1 ja 2 voidaan helposti havaita eräät Virittäjän artikkeleiden selvät kehityslinjat. Viisikymmenluvulla keskeimpänä tutkimuskohteena ovat olleet sanaetymologiat, mutta tällaisten artikkeleiden osuus on sittemmin jyrkästi pienentynyt. Morfologian ja syntaksin tutkimus on sen sijaan jonkin verran lisääntynyt. Fonologian tutkimus on sivumääräisesti melkein kolminkertaistunut. Eniten ovat kuitenkin osuuttaan kasvattaneet merkitysoopin ongelmia käsittelevät artikkelit. Niiden osuus on kasvanut jatkuvasti vuosien 1975–84 aikanaikin, sillä vuosina 1975–79 semantiikkaa on tarkasteltu vain seitsemässä artikkelissa mutta vuosina 1980–84 jo 13 artikkelissa. Selvästi lisääntynyt on myös kielenopetuksen tarkastelu, kun taas sukukielten tutkimus on vähentynyt huomattavasti. Kaiken kaikkiaan tutkimuksen näkökulma on selvästi vaihtunut diakroniasta synkroniaan. Paino on myös siirtynyt yhä selvemmin yleiskielen tutkimukseen. Näitä Virittäjän artikkeleiden kehityslinjoja voitaneen olettaa noudattaneen suomen kielen tutkimuksen yleensäkin.

HEIKKI KANGASNIEMI

Kertomus Kotikielen Seuran 112. toimintavuodesta

Kotikielen Seura on menettänyt kulu-neena toimintavuonna yhden kunniajäsenen. Akateemikko LAURI POSTI kuoli Helsingissä 6. maaliskuuta 1988. Hän oli syntynyt Liedossa 17. maaliskuuta 1908. Akateemikko Posti toimi Helsingin yliopiston itämerensuomalaisten kielten professorina 1953–1971. Akateemikon arvonimi hänelle myönnettiin 1975. Kotikielen Seuraan Posti oli liittynyt vuonna 1930, ja kunniajäseneksi hänet kutsuttiin seuran juhluvuonna 1976. Akateemikko Postin merkittävää tutkijauraa ja laajalle ulottunutta yhteiskunnallista toimintaa on esitellyt professori Terho Itkonen Virittäjässä 1/1983.

Sadantenakahdentenatoista toimintavuotenaan Kotikielen Seuralla on ollut viisi kokousta, joissa on käynyt keskimäärin 32 henkeä. Kokouksissa on pidetty seuraavat esitelmät:

14. maaliskuuta 1987, vuosikokouksessa, esimies professori EERO KIVINIEMI: »Millaista on »tavallinen» suomalaisessa paikannimistössä».